

מהות האיסור

שמות פרק יב, טז

(טז) וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם:

דאורייתא:

מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה ט

כל מלאכה לא יעשה בהם. לא תעשה אתה ולא יעשה חברך **ולא יעשה גוי מלאכתך** אתה אומר כן או אינו אלא לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ויעשה גוי מלאכתך ת"ל ששת ימים תעשה מלאכה וגו' (שמות לה ב) הא למדת וכל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חברך **ולא יעשה גוי מלאכתך דברי רבי יאשיהו. ר' יונתן** אומר אין צריך והלא כבר נאמר זכור את יום השבת לקדשו והלא דברים ק"ו ומה אם שבת חמורה אין אתה מוזהר על מלאכת הגוי במלאכתך יום טוב הקל דין הוא שלא תהא מוזהר על מלאכת הגוי במלאכתך ת"ל כל מלאכה לא יעשה בהם. אין לי אלא יום טוב שאתה מוזהר על מלאכת חברך במלאכתך שבת מנין ק"ו ומה אם יום טוב הקל אתה מוזהר על מלאכת חברך במלאכתך [שבת חמורה דין הוא שתהא מוזהר על מלאכת חברך במלאכתך].

ספר מצוות גדול לאוין סימן עה

ותניא במכילתיה (בא פרשה ט) כל מלאכה לא יעשה בהן, לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה הגוי מלאכתך, משמע מכאן שאסור לישראל להניח לגוי לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת **דאורייתא**, אבל אם מסר לו הישראל המלאכה מערב שבת מותר (יראים סי' דש דף קסח, א) ובלבד שיהא בביתו של גוי כאשר בארנו בהלכות שבת (יט, ג), **אמנם יש לומר שהיא אסמכתא בעלמא** (ע"פ יראים שם ע"ב) שאם היתה מן התורה לא היו מתירין חכמים לעשותה אף בביתו של גוי, ואף מסרה מערב שבת, **ולשון לא יעשה הכתוב בתורה מוכיח קצת שהוא דרשה גמורה:**

ספר יראים סימן שד [דפוס ישן - קיג]

...ותניא במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה העובד כוכבים מלאכתך למדנו מכאן **שאסור לישראל להניח העובד כוכבים לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת**

מדאורייתא

(אבל אם מסר לו ישראל מע"ש המלאכה מותר דתנן בשבת פ"א [י"ז ב'] בש"א אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס עובד כוכבים אלא א"כ יעשו מבעוד יום וב"ה מתירין וטעמא כיון שימסרם לו מבע"י נקנית לו המלאכה ומקריא מלאכת העובד כוכבים ולא מלאכת ישראל וכי שרינן במסירה לעובד כוכבים מע"ש דוקא בביתו של עובד כוכבים ובקיבולת ובתלוש מן הקרקע אבל בביתו של ישראל או שכיר או מחובר לקרקע אפי' ברשות עובד כוכבים כגון שדה או אילן או שהקרקע של עובד כוכבים ופירות של ישראל אסור דתניא בשבת בירושלמי פ"א אומנים עובדי כוכבים עושין עם ישראל בביתו אסור בבתייהם מותר אמר רשב"א בד"א בתלוש מן הקרקע אבל במחובר אסור בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר בין בתלוש בין במחובר ובלבד בקיבולת ר"ש בן ביסנא בשם ר' אחא בשבת באבל ובע"ז הלכה כרשב"א והיינו דאמר

שמואל במוע"ק פ"ב [י"ב א'] מקבלין קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר פי' במחובר קאמר ואי איכא מתא דמקרבא להתם אפי' חוץ לתחום אסור וטעמא דמחובר דמיתסר דמפרסמא אי נמי משום דאינה ניקנית מקבלה במסירה,) **למדנו שאסורה מן התורה שיעשה העובד כוכבים האש לצורך ישראל בשבת ולא לכבד את הבית אפי' בכליו של עובד כוכבים ולא להוציא קדירות ישראל חוץ מן הגחלים דכל זה מלאכת ישראל מיקרי ותן לחכם ויחכם עוד. והא דתנן [שבת קכ"א א'] עובד כוכבים שבא לכבות פי' דליקת ישראל אין אומרים לו כבה ואל תכבה פי' אין צריך לומר לו אל תכבה התם היינו טעמא דההוא כבוי אינה מלאכה מן התורה שהיא מלאכה שא"צ לגופה לא חייב עליה כבוי זה בגחלים שאינם ראויים לשימוש קאמר כגון כבוי דליקת בגדים ואוכלים. והא דאמרינן לעיל [סי' רע"ד] אמירה לעובד כוכבים שבות באיסורא דאורייתא בשאינה מלאכת ישראל קאמר כגון אומרים לעובד כוכבים תעשה אש שלך לצורכי. אי נמי י"ל קרא דמיייתין הכא אסמכתא בעלמא הוא.**

(רמב"ן שמות פרק יב פסוק טז

(טז) כל מלאכה לא יעשה בהם - פירש רש"י אפילו על ידי אחרים. ולא הבינותי זה, שאם האחרים האלו ישראל, הם עצמן מזהרין עליה, ואין אני מזהר במלאכתי שלא תעשה על ידו, אלא שאם מטעה אותו באסור, מזהר עליה משום ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט יד), בין במלאכתו בין במלאכת העושה עצמו. ואם אחרים הללו גוים, אין אנו מזהרין בתורה על מלאכה של גוי כלל לא ביום טוב ולא בשבת, אלא שיש בה שבות מדבריהם עם האמירה שלנו, כמו שאמרו אמירה לגוי שבות (שבת קנ א), וזה דבר מבואר בגמרא:

אבל מצאתי במכילתא (כאן) כל מלאכה לא יעשה בהם, לא תעשה אתה, ולא יעשה חברך, ולא יעשה גוי מלאכתך. אתה אומר לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך, או לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך, תלמוד לומר ששת ימים תעשה מלאכה (ויקרא כג ג), הא לא תעשה אתה ולא יעשה חברך אבל יעשה גוי מלאכתו. דברי ר' יאשיהו. ור' יונתן אומר אינו צריך, והלא כבר נאמר (להלן כ ט) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, והרי דברים קל וחומר, ומה שבת חמורה אין אתה מזהר על מלאכת הגוי כמלאכתך וכו'. ע"כ בברייתא זו. ובודאי היא אסמכתא בעלמא שבאו לאסור מדבריהם אמירה במלאכת שלנו, וסמכו אותה למקרא הזה, אבל במלאכת הגוי בשלו מותר. ולפי דרכנו למדנו שלא גזרו באמירה לגוי אלא בשלנו, אבל בשלו אומר לגוי ועושה. וכן פירש רש"י בגמרא בבא מציעא (צ א):

דרבנן ברמה גבוהה: דברי סופרים או דברי נביאים:

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה א
אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת אף על פי שאינו מצווה על השבת ואף על פי שאמר לו מקודם השבת ואף על פי שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן.

רש"י מסכת עבודה זרה דף טו עמוד א

כיון דזבנה קנייה - ואינה של ישראל ומשום לפני עור לא תתן מכשול לא קעבר דבני נח לא נצטוו על השביתה אבל גבי רביעה ליכא למימר הכי משום דהתם קעבר אלפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט) לפני שבני נח נצטוו על הרביעה אבל על השבת לא נצטוו בני נח **ומה שאסור לישראל לומר לעובד כוכבים עשה לי כך זהו משום ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיהו נח) דבור אסור.**

שליחות:

רש"י מסכת שבת דף קנג עמוד א
מאי טעמא שרי ליה למיתב לנכרי - והרי הוא **שלוחו** לישאנו בשבת.

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק ו
[ב] אסור ליתן לנכרי מעות בע"ש שיקנה לו למחר ביום השוק **כי יש שליחות לנכרי לחומרא** ולא דמי לכל הני דשרי ב"ה עם השמש ולא דמי למסירת כתבים ביד נכרי דכולהו אדעתא דנפשייהו קעבדי ואם ירצה לא יעשה למחר ודמי לפוסק לשבות ואין שובת אבל הכא א"א אלא למחר ביום השוק ולא התירו לומר לעשות צרכיו אלא למי שהחשיך בדרך משום בהילת ממונו ויש למצא היתר לומר לנכרי קח לך מעות וקנה חפץ פלוני לעצמך ואם אצטרך אקחנו ממך ביתר כדתיא גבי חמץ ישראל ונכרי שהיו בספינה והיה לו חמץ אומר לנכרי עד שאתה לוקח במנה טול במאתים שמא אצטרך אחר הפסח ואקח ממך ובלבד שיתן לו במתנה גמורה ועל אותה ברייתא הייתי תמיה דפסקינן בפ"ק דקידושין בכולהו קנו ה"נ אמאי לא יתן לנכרי במתנה ע"מ להחזיר ושמא משום חומרא דפסח. ושלום, שמואל בן רבינו ברוך זצ"ל ע"כ:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן רמג סעיף א
אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת בין בחנם בין בשכר ואף על פי שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת ואף על פי שאינו צריך לאותה מלאכה עד לאחר השבת **שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות ישראל** ואף על פי שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו מן התורה אלא בישראל הנעשה שליח לישראל שנאמר בתרומה כן תרימו גם אתם תרומת ה' ודרשו חכמים גם לרבות שלוחכם מכאן ששלוחו של אדם כמותו ומה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית אבל הנכרי אינו בתורת שליחות מן התורה מכל מקום **מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא.**
ויש רמז לאיסור זה בשבת ויו"ט מן התורה שנאמר ביום טוב כל מלאכה לא יעשה בהם משמע אפילו ע"י אחרים שאין מצווים על השביתה ביום טוב וקל וחומר לשבת ומכל מקום אין זו אלא אסמכתא בעלמא. **ועיקר האיסור אמירה לנכרי בין בשבת בין ביום טוב אינו אלא מדבריהם כד' שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן** וכן ביום טוב ואפילו בחולו של מועד וכן בשאר כל איסורין שבתורה כמו שיתבאר במקומן:

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן שז

[מג"א ס"ק כט] וי"ל באכילת העכו"ם. ולענ"ד י"ל דאמירה לעכו"ם דאסרו חז"ל דדמי לשליחות. דאף דאין שליחות לנכרי. ומ"מ כיון דבישראל כה"ג יש בו שליחות אסרו חז"ל. ובאכילה דאמרי' קדושי' דף מ"ג דאף למ"ד יש שליח לד"ע. מ"מ באכול חלב ובעול ערוה פטור דלא מצינו זה נהנה וזה מחייב. מש"ה לא אסרו אמירה לנכרי:

חתם סופר מסכת שבת דף קנ עמוד א

לא ישכור אדם פועלים בשבת, פירש"י דכתיב ממצוא חפצך, ונ"ל דישיעה הנביא מדאורייתא קאסר לי' וכדפי' רמב"ן פ' אמור דהיינו מ"ע דתשבות דכתיב בשבת שלא יהי' יום השבת כיום החול להמציא לו חפציו ולשכור פועלו ולחשוב חשבונותיו ולשאת משא על כתפו בלי הוצאה מרשות לרשות כל אלו אין בהם סקילה ויש בהם מ"ע דתשבות דאורייתא, ואמנם ל"ט מלאכת המשכן שיש בהם סקילה וכתר רובם אין בהם עבודה רבה כהדלקת הנר ותלישת פרי מן האילן וכדומה אי לאו מלאכה ומלאכתו שבתורה לא הי' מקום לאוסרם בכלל תשבות אבל השתא דכתיב מלאכה ומלאכתו ונאסרו אזי ממילא המה ג"כ בכלל עשה דתשבות, וכבר הארכתי בזה בכמה מקומות. והנה אמת נכון הדבר דממצוא חפצך דאורי' היא, וע' היטב דברי הגאון עבודת הגרשוני מה שכ' בתשו' חו"י סי' מ"ט ומה שהשיב עליו הגאון חו"י סי' נ"ג. והנה דעת חו"י דודבר דבר דדברי נביא קאי אמצוא חפצך לשכור פועלים וכדומה עבודת עובדא דחול בהא אסור הדבור מדאורי' לומר לגוי לשכור לו פועלים אותו הדיבור בעצמו אסור אבל לומר לגוי להדליק לו נר וכדומה אף על גב דהמלאכה עצמה חמורה בסקילה מ"מ האמירה לנכרי בזה אינו בכלל ודבר דבר דאורייתא אלא מדרבנן אמירה לנכרי שבות ע"ש. ודבריו מוכרחים ע"ש, והיינו דפריך ש"ס דשמעתין אמירה לנכרי שבות ופירש"י אין אומרים לו כבה, פי' אפי' נימא דמתני' אתי' כר' יהודה דכיבוי מלאכה דאורי' הא אמירה לשכור פועלים נמי איסור דאורי' עיין חו"י הנ"ל, ודברי תוס' לעיל קכ"א ע"א ד"ה אין אומרים וכו' אינם מובנים:

ובספר תשו' פני יהושע חי"ד סי' ג' הקשה לרש"י ורוב הפוסקים דס"ל בב"מ ע"ב ע"ב יש שליחות לנכרי להחמיר א"כ לאיזה צורך אסרו אמירה לנכרי תיפוק לי' משום שלוחו כמותו. ולענין שבת יפה כתב בית מאיר סי' ד' דלענין למען ינוח לא שייך שלוחו כמותו כיון דגופו של ישראל ניח. ואפי' במצוה דיש שליח לא אמרינן במצוה שבגוף שיהי' שלוחו כמותו להניח תפלין וליטול לולב. ומכ"ש הכא שלא יהי' עבודת אברי השליח כאברי המשלח ופשוט אלא שחזר בו ממ"ש רש"י לקמן ר"פ מי שהחשיך דפריך ש"ס אמאי שרו לי' רבנן למיתב כיסו לנכרי ופירש"י הא הוה שלוחו. ובאמת אי משום הא לק"מ אין כוונת רש"י שיהי' מטעם שלוחו כמותו אלא דחכמים אסרו כל המלאכה שעשה גוי על דעת ישראל אבל לא משום דבעלמא שלוחו כמותו לחומרא אלא דבשבת גזרו חכמים על מלאכת גוי לדעת ישראל ועיין לשון רש"י לעיל קכ"א ע"א ד"ה כבה הא דלא אמרינן לי' וכו' וע"ש קכ"ב ע"א תוס' ד"ה ואם בשביל ישראל וכו' ע"ש. נמצא משבת לק"מ. (אך מש"ס פרק הפועלים גבי סרוס דאיבעיא להו אי בשארי איסורים אמרינן אמירה לנכרי שבות או לא התם קשה תיפוק לי' משום שליחות נכרי. והגאונים הנ"ל שקלי וטרו אי שליח לדבר עבירה תלי' בבר חיובא או באי בעי עביד עיין בדבריהם....)

ונחזור לדברי הגאון חו"י הנ"ל שמסופק אי שרי אמירה לאמירה לנכרי אחר. וכי תוס' שבת ריש הל' שבת בכלל גדול שלו ע"ש. והנה לומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר ואחר לאחר לשכור פועלים וכדומה אין ספק שאסור שהרי האמירה של ישראל משכירת פועלים היא בכלל ודבר דבר ואסור לומר דבר זה בשבת, כי קא מיבעי לן בלהדליק לו נר שאינו בכלל ודבר דבר רק חכמים אמרי' אמירה לנכרי שבות יש

להסתפק אם אסרו אמירה לאמירה, ואכתי אני אומר מה יועיל אמירה לזה שיאמר לזה אפי' למאה הלא עכ"פ האחרון עושה על דעת ישראל ואסור אפי' עושה ממילא אפי' קוצץ לו שכרו וקובע מלאכתו בשבת דוקא. אך הספק הוא אמירה לאמירה להדליק לו נר למחר בהא איכא לספוקי ולא איפשטא:

שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן מג (ו) ולולא שאיני כדאי להכניס ראשי בין ההרים הגדולים הי' נראה לי לפרש. דהנה באמירה לגוי יש שני איסורים. הא' משום ודבר דבר כמ"ש רש"י ע"ז (דף ט"ו ע"א) וזה לשונו ומה שישראל אסור לומר לגוי עשה לי כך הוא משום ודבר דבר אפילו דיבור אסור. הב' משום שהגוי נעשה שלוחו של ישראל. וכמ"ש רש"י ריש מי שהחשיך [קנג ע"א]. והנה לטעם הראשון אפילו אומר לו בשבת לעשות אחר השבת אסור. אך כשאומר לו בערב שבת לעשות בשבת אזיל טעם הראשון. אך משום טעם השני אסור בזה. וכשאומר בשבת לעשות לאחר השבת אסור רק מטעם הראשון. וכשאומר בשבת לעשות בשבת יש שני הטעמים:

